

Мр Огњен Вујовић

асистент Правног факултета Универзитета у Приштини –
Косовска Митровица
ogvijovic@yahoo.com

КОРЕНИ ДЕЛИКАТА *INIURIA* И *CONVICIUM*

У раду се доказује да је инјурија од својих почетака била нека врста општег појма противправности. Овај деликт је подразумевао угрожавање онога што се сматрало сфером приватних интереса патер фамилијаса, као основе друштвеног поретка. Критеријум „сфера приватних интереса патер фамилијаса (појединца)“ је и у каснијим етапама развоја римског права био кључни за одређивање опсега деликта инјурије. Једино је патер фамилијас све мање представљао главни ослонац друштвеног поретка.

С друге старне, магија је сматрана великом претњом друштву и самим тим врстом јавног преступа. Због тога одредбе о магији, одвојено од инјурије, егзистирају већ у Закону XII таблица. Пошто су појмови *occantare*, *excantare* и *incantare* били уско везани за злонамерна врачања и клетве, они су на извесан начин били и својеврсни корени вербалног деликта увреде, односно каснијег деликта *convicium*. С напредовањем процеса ослобађања права од религије, увреда се ослобађа од магије и улази у интересну сферу појединца.

Кључне речи: *Iniuria*. *Convicium*. *Legis actio sacramento in rem*. *Incantare*. *Occantare*.

1. УВОД

У латинској речи *iniuria* етимологија види сложеницу насталу од негативног предлога *in* и именице *ius*, која се преводи као „право, правда...“. Дакле, *iniuria* означава свако понашање које је супротно од делања сагласног праву (*non iure, contra ius*). Она се може починити или делом или речима (*aut re aut verbis*).

У ужем значењу инјурија упућује на штету причињену туђој личности *aut re aut verbis*. Она обухвата повреду њеног физичког (*iniuria re facta*), али и моралног интегритета.

У ширем смислу инјурија подразумева и штету нанету туђој имовини (*damnum iniuria datum*). Овај имовински деликт је захваљујући *lex Aquilia de damno iniuria dato*, који је донет негде око 286. пре Христа, издвојен у посебан деликт.¹ *Furtum, rapina* и *damnum* представљају деликте уперене против имовинске безбедности. Исти акт може истовремено угрозити и туђу имовину и туђу личност. Из тог разлога су некада дозвољене две тужбе поводом исте радње. Једна на основу Аквилијевог закона и друга за инјурију. Зато што иста радња може проузроковати две врсте последица, долази и до две врсте процене настале штете. Једна је за *damnum*, а друга за *contumelia*.

Основни елементи инјурије, до којих је могуће допрети увидом у Дигеста, а које на изванредан начин, наводе Казер (*Kaser*)² и Шулц (*Schulz*)³, су:

1. *dolus*, зла намера, *animus iniurandi* (*dolus* се претпоставља), *D. 47.10.3.2*;
2. противправни карактер радње (противправност се не односи само на прекршај писаног права, већ и на прекршај обичајног права, *boni mores*), *D. 47.10.13.1* и
3. инјурија је увек причињена без пристанка и противно вољи оштећене стране, *D. 47.10.33*; *D. 47.10.26*; *D. 47.10.1.5*.

Остаје тешко решиво питање да ли је *culpa* била довољна за настанак деликта инјурије, јер изгледа да је *dolus* био изједначен са *culpa lata*, бар од каснијих правника. Наиме, *culpa* је довољан услов за подизање *actio utilis* по Аквилијевом закону.⁴ Али, потпуно је извесно да не може бити речи о инјурији када је у питању случај (*casus*).

До оваквог појма инјурије, око кога су, иначе, сагласни готово сви теоретичари, дошло се након огромног развојног периода на који су свој печат оставили различити ступњевни кроз које је прошао целокупан римски правни систем.

Преломна фаза у развоју римског права, назовимо је „едикталном фазом“, уједно је и преломна фаза развоја концепта инјурије. Историја едиката који су регулисали инјурију, почиње у последњој четвртини трећег века пре Христа. Њихов смисао и поље њихове примене проширени су захваљујући активности римских правника.

¹ У нашој периодици вид. више Д. Поповић, „Систем Аквилијевог закона“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/1987, 63-68.

² М. Kaser *Das Römische Privatrecht*, München 1971.

³ F. Schulz, *Classical Roman Law*, Oxford 1951.

⁴ Вид. О. Вујовић, „*Iniuria* и *culpa* у Аквилијевом закону“, *Правна ријеч* 24/2010.

По Ленелу (*Lenel*), преторски едикт познаје осам врста инјурије.⁵

Први едикт о инјурији је такозвани *edictum generale de iniuriis aestimandis*. Ово је едикт којим почиње историја инјурије као класичног деликта.

Питање *edictum generale de iniuriis* је врло дискутовано у литератури. Постоје спорења о томе да ли се овај едикт односио само на одредбу у *Tab.VIII 4*, или и на одредбе у *Tab.VIII 2* и у *Tab.VIII 3*. Такође, спорна је природа правног средства установљеног овим едиктом.

Други едикт о инјурији је вероватно био *edictum de convicio*.⁶

Реч *convicium* је сложеница настала од *cum*, што се преводи као „са“, и од речи *vox*, што се преводи као „глас“. *Convicium* означава вербалну увреду.⁷

Овај едикт је својеврсни парњак старој одредби Закона XII таблица, која је за *occantare* предвидела смртну казну. Наиме, пошто су појмови *occantare*, *excantare* и *incantare* били уско везани за злонамерна врачања и клетве, може се рећи да су они и својеврсни корени вербалног деликта, увреде (*convicium*).

Edictum generale de iniuriis aestimandis је промовисао тужбе *in factum* како би оне покриле штете нанете туђој репутацији. *Edictum de convicio* је донет како би им дао потпуну легалну подлогу. Може се рећи да је овај едикт један од најранијих примера новог типа едиката који су мењали и развијали материјално право. Тужба за *convicium* је управо заснована на моделу формуле за *actio aestimatoria iniuriarum*.

У овом чланку ће се покушати обрадити питање инјурије пре Закона XII таблица и њен однос са коренима деликта *convicium*. Потребно је истражити да ли је инјурија од самих својих почетака могла обухватати и репресију онога што бисмо данас назвали вербалним деликтима, или се односила само на физичке акте. Том приликом је нужно испитати да ли су се одређене одредбе Закона XII таблица односиле на магију као што то тврди Плиније, или, пак, на клевету, као што нам предочава Цицерон.

⁵ O. Lenel, *Das Edictum Perpetuum*, Aalen 1956³, 397 403.

⁶ *Ibid.*, 400; D. 47.10.15.2

⁷ D. 47.10.15.4

2. ИНЈУРИЈА ПРЕ ЗАКОНА XII ТАБЛИЦА

Најстарији помен речи *iniuria* налази се у формули *legis actio sacramento in rem*.⁸ Она је, по Гају (*Gaius*), имала следећи облик:

Дакле, тужилац каже: „Тврдим да је овај човек мој *ex iure Quiritium*. Како сам рекао тако сам и положио овај штапић (*vindicta*).“

Његов противник слично изговара и чини.

Затим претор наређује: „Обојица пустите роба.“ И обојица пуштају роба.

Потом тужилац: „Захтевам да одговориш зашто си виндицирао.“

Тужени одговара: „Виндицирао сам јер сам на то имао право.“

Тужилац изговара: „Пошто си *противправно* виндицирао, изазивам те на опкладу од 500 аса.“

Тужени: „И ја тебе.“

Ако је вредност парнице нижа од 1000 аса, одређује се опклада од 50 аса.

Као што се може видети, тужилац нема контролу, пре подношења *actio*, над објектом који је предмет његовог тужбеног захтева.⁹ Али, с друге стране, бранилац мора објаснити на основу чега је изнео своју тврдњу. Мора је оправдати.¹⁰

Iniuria vindicare подразумева и санкцију.¹¹ Она се, пак, може сматрати глобом која иде у прилог државе. Страна која је победила у спору, добија натраг *summa sacramenti* коју је положила, док побеђена страна губи *summa sacramenti* у корист државне благајне (*aerarium*).¹²

Дакле, у *in iure* етапи *legis actio sacramento in rem* инјуријом се назива чин неоснованог присвајања туђег роба. Римско право је сматрало да су оваквим актом повређена имовинска права господара роба, патер фамилијаса. Међутим, патер фамилијас није само врховни титулар породичне имовине, већ и врховни породични ауторитет у сваком смислу. Тако је овим чином неоснованог присвајања туђег роба повређен и морални простор породице и њен социјални статус, а тиме и морални интегритет и социјални статус породичног старешине.

⁸ Gaius, *Inst.* 4.16.

⁹ M. Kaser, *Das römische Zivilprozessrecht*, München 1966, 69.

¹⁰ *Ibid.*, 71.

¹¹ Gaius, *Inst.* 4.14; Festus, 344. L.

¹² Varro, *De lin. lat.* 5.36.180.

Казер (*Kaser*) у *iniuria vindicare* види оваплоћење примитивног деликта, *Urdelikt*.¹³ Треба напоменути да овакав назив за ову хетерогену деликтну пракатегорију није одговарајући. То што кривична дела нису издвојена говори у прилог тога да је заштитни објекат ове пракатегорије био целокупни друштвени поредак. Зато је исправније назвати је пра-*crimen*-ом. Примарни заштитни објекат римског архаичног права је у ствари заједница (и патер фамилијас као челник основне ћелије друштва) – њени витални интереси.

Већ на самом почетку наилази се на проблем врло општег значења, које са собом носи реч *iniuria* и њене конкретне манифестације у *in iure* етапи *legis actio sacramento in rem* и у Закону XII таблица. Ово питање је окосница теоријске обраде код свих аутора који су се бавили овим деликтом, па према томе и тачка око које су укрстили врло сукобљене погледе.

Инјурија је термин чија је употреба свакако старија од Закона XII таблица. Треба одговорити на питање, да ли старије значи приземније и конкретније, или, пак, неиздиференцијаније и општије?

Теодор Момзен (*Mommsen*) је међу првим значајнијим ауторима који су се осврнули на проблем инјурије. Он сматра да је инјурија од својих почетака, као појам противправности, потпуно супротстављена појму права (*ius*). Тако се овим термином означава сваки прекршај правних, али не и моралних норми.¹⁴ Из овог општег појма је, сматра Момзен, а и модерни аутори који деле његов став о првобитном значењу термина *iniuria*, постепено изведен појам деликта *furtum*. Из таквог општег појма је деривирала и инјурија у ужем значењу те речи (онако како о њој извештава Закон XII таблица),¹⁵ али и различити облици напада на телесни интегритет појединца (које такође

¹³ М. Kaser, *Das altrömische ius*, Göttingen, 1949, 16 и 23. Ова теорија наводи да су у почетку контракти, деликти и кривична дела били неиздиференцирани у оквиру категорије која је названа *Urdelikt*. Оштећени је тада на располагању имао просту одмазду, освету, *talio*. Са настанком композиције из ове категорије се прво издваја контракт. Када је заједница постала довољно јака како би не само заживела обавезна композиција, већ и како би примењивала кажњавање које је искључиво у интересу заједнице, онда се рађа и кривично право. Деликтима преостаје компензаторни карактер санкција као основно обележје. О појму *Urdelikt* вид. R. A. Bauman, „The interface of Greek and Roman law,“ *Revue Internationale de Droits L'antiquite (RIDA)* 43/1996.

¹⁴ Th. Mommsen, *Römisches Strafrecht*, Leipzig 1899, 784, 825. Дакле, по Момзену инјурија није јасан концепт. Инјурија није конкретан и јасно омеђен деликт, већ општи назив за свако понашање које је супротно правном поретку у најширем смислу те речи. Елементи оваквог мишљења су видљиви и код Казера, М. Kaser (1949), 207–208.

¹⁵ Tab.VIII 4. *Si iniuriam faxsit, viginti quinque poenae sunt*, C. G. Bruns, *Fon tes Iuris Romani Antiqui*, Tübingen 1909⁷, 29.

наводи Закон XII таблица).¹⁶ Дакле, у одредби о инјурији, прве римске кодификације, само је сачуван назив старе и исцрпне категорије прекршаја. Затим се током трећег века, у оквиру Аквилејевог закона издавају такозвано оштећење туђе имовине (*damnum iniuria datum*).

За неке модерне ауторе је, такође, било логично претпоставити да се појам инјурије у Закону XII таблица није много разликовао од значења које је поседовао пре њега. Како би се упустили у разматрање овог проблема морали су се окренути и паралелном процесу разјашњавања појма *ius*. Неки од њих потпуно другачије од Момзена виде овај проблем. Тако Зимон (*Simon*) тврди да реч *iniuria*, од самих својих почетака, не означава преступ у најопштијем смислу. То није преступ који би се односио и на неправедно и неморално понашање, нити је обухватао сваку противправност. Инјурија је, по овом аутору, била акт насиља на који његов извршилац није имао право (*ius*). Дакле, инјурија у почетку није била тако широк појам који би обухватио све преступе, а ни тако узак да се односи само на специфичан деликт који је под овим називом предвидео Закон XII таблица.¹⁷ По Зимону, инјурија као посебан и независан деликт настаје тек са Законом XII таблица. Тек је у овој кодификацији за њу предвиђена санкција од 25 аса. Тада она постаје правно-технички термин. Зимон каже да је очигледно да се под инјуријом, у Закону XII таблица, подразумевају директни напади на тело слободног човека. То су различити облици насиља који за заједничку карактеристику имају да су почињени зарад насиља као таквог. Немају неке даље циљеве, као што је хватање неке особе, или заплена имовине или кажњавање за причињену телесну повреду.

Зимон се осврће и на најраније случајеве појављивања појма инјурије, а који су датирани много пре Закона XII таблица. Разматрајући различита мишљења о природи ране *vindicatio*, опредељује се за Казерово схватање по коме је она представљала суђење путем борбе. Из овога он извлачи закључак да је *vindicare* у усменом облику, од историјских времена, једино могло представљати заплена неке особе или неке ствари. Такође, Зимон је мишљења да аквилејанска инјурија има у виду акте насиља.¹⁸ Дакле, у оба случаја инјурија се јавља као акт приватне присиле. Зимон, у овим примерима види једина могућа и савим конкретна значења речи инјурија. И *ius*, по њему, у почетку има савим конкретна значења.

¹⁶ *Tab. VIII 2. Si membrum rup(s)it, ni cum eo pacit, talio esto.*

ab. VIII 3. Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL poenam subito, C.
G. Bruns, 29.

¹⁷ D. V. Simon, „Bergiff und Tatbestand der „Iniuria“ im altrömischen Recht“, *Zeitschrift der Savigny Stiftung für Rechtsgeschichte, Romanistische Abteilung (ZSS)* 82/1965, 161.

¹⁸ *Ibid.*, 141.

Тако он за најранија времена, пре Закона XII таблица, дефинише *ius* као законитост приватних аката заплене или законитост примене неког другог облика приватне силе. За потпору оваквог закључка поново се ослања на усмену форму сакраментума у *legis actio per sacramentum*. Наиме, смисао појма *ius* изводи, као и код инјурије, на основу природе *vindicatio*.¹⁹

Други случај у коме је могуће потражити изворно значење појма *ius* је *ius iurandum*, а директно се односио на *vindicatio*.²⁰

Трећи је природа *ius dicere*, претече *iudicare*. То је, каже Зимон, преторова одлука о процедуралном акту заплене који се одвија пред његовим очима. Уколико је таква заплена у складу са прописима следи *addictio*.²¹

У Закону XII таблица, по Зимону, као првобитни појам законитости приватног акта заплене, *ius* је доживео проширење свога значења. Наиме, сада не само да акт заплене мора бити дозвољен и начињен у складу са прописима, већ је и појединац овлашћен да чини свечана обавезивања и завештања. *Ius* се проширило и на ове случајеве, јер су они давали право на акт заплене. Наиме, омогућавали су примену *manus iniectio* у случају њиховог неиспуњења. Дакле, концепт *ius*-а је проширио свој опсег, али је задржао суштину. Он и даље упућује на одобрење примене приватне силе против неке особе или ствари.²²

Питер Биркс (*Birks*), насупрот Зимону, каже да се из чињенице да је природа система захтевала и користила акте самопомоћи не може закључити да ондашњи људи нису могли мислити у појмовима права и престапа, законитости и незаконитости. Људи су морали да некако изаразе везу између својих правила и свог понашања.²³

Биркс сматра да главна слабост Зимонове теорије у суштини лежи у њеној немогућности да поистовети опште значење противправности које са собом иначе носи појам *iniuria* и садржај деликта кога Закон XII таблица изричито означава као инјурију у *Tab.VIII 4*. Биркс нуди радикалну реинтерпретацију одредби о инјурији. Наиме, повреда личног интегритета у Закону XII таблица представља јединствену целину, у пуном смислу те речи. Постоји опште правило да као одговор на све телесне повреде, *membrum rumpere*, следи талион. Али, уколико је сломљена кост, требало би да понуда од 300/150

¹⁹ *Ibid.*, 143.

²⁰ *Ibid.*

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*, 147, 159. Овде Зимон мисли на израз *ita ius esto* у *Tab.VI 1*. и *Tab.V 3*.

²³ P. Birks, „The Earley History of Iniuria“, *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis (TR)* 37/1969, 170.

води споразуму и композицији. Уколико до примене композиције, ипак, не дође, онда је сам осветник одговоран као *fractor*, али је прикладније да исплати нижу откупну цену у износу од 25 аса.²⁴

Биркс закључује да *Tab.VIII 4.* нема ништа са каснијим деликтом под називом инјурија. На ово се надовезује Манфредини (*Manfredini*), с тим што он тврди да *Tab.VIII 4* и *Tab.VIII 5* не представљају оригинални део Закона XII таблица. Ове одредбе своје постојање додују интерпретацијама свештеника које су креиране током четвртог века.²⁵

Полај (*Pólay*) се придружује Зимону у негирању егзистенције *ius* и *iniuria* као апстрактних категорија. По њему, ово су појмови са низом конкретних испољавања и значења. Тако је инјурија у *legis actio sacramento in rem* присутна као конкретна форма, *iniuria vindicare*. Теоријски ставови који на инјурију, од самих њених почетака, гледају као на својеврсни концепт „противправности“ наилазе на Полајеву примедбу да запостављају две околности.²⁶

Једна се огледа у томе што се појам „личности“ никако није могао развити у раздобљу које претходи Закону XII таблица, јер је у времену рустичног Рима основна јединица друштва била породична заједница, чији носилац није могао претрпети повреду с обзиром на своју „личност“. Патер фамилијас је био заштићен и овлашћен да штити чланове породице који су под његовом влашћу, породичну имовину и свој телесни интегритет.²⁷

С друге стране, тешко је замислити могућност настанка општег концепта противправности у сељачком Риму. Полај сматра да такав концепт није могућ нити у оквиру обичајног права, нити у оквиру било какве кодификације.²⁸

Полај каже да и *ius* има низ конкретних значења, конкретно место, конкретне активности и слично. Он наводи следећи низ значења термина *ius*:

а) место где магистрат одлучује поводом расправе о правима *in rem*, преторов суд. Ово се види из израза *in ius vocatio*, тј. позивање на долазак код магистрата, а који упућује тужилац (*Tab. I 1*), исто као што одводи дужника који није платио, а после полагања руке на њега (*manus iniectio*) на месту *in ius dicere* (*Tab. III 2*);

²⁴ *Ibid.*, 190 191. Биркс сматра да *Tab. VIII 4.* нема никакве везе са каснијим деликтом инјурија. У овој табlici није конституисан одвојен и независан деликт, већ је то интегрални део одредбе о *os frangere*, која је, пак, садржана у *Tab.VIII 3*

²⁵ А. Manfredini, *La diffamazione verbale nel diritto romano I: Età repubblicana*, Milan 1979, 15.

²⁶ Е. Pólay, *Iniuria Types in Roman Law*, Budapest 1986, 7.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

б) активност магистрата (*ius dicere*) у току које он одлучује која је парнична странка у праву поводом спорног питања;

в) реч *ius* означава и први део цивилне процедуре, процес *in iure*;

г) *Ius* указује и на обим моћи коју поседује патар фамилијас, као глава породичне заједнице. Ово подручје моћи наткриљује све људе и имовину за које он може изјавити *meum esse*. Тај домен се може повредити путем неоснованог захтевања *iniuria vindicare*.²⁹ Ова сфрера је заштићена и овлашћењем датом власнику да примени приватну силу на лопову ухваћеном на делу током ноћи. Треба подсетити да таквог лопова власник може некажњено лишити живота, *iure caesus esto* (*Tab.VIII 12*);

д) обавезујућу снагу изјављене речи у случају нексума, као древног контракта, у случају манципације, као акта путем кога се врши пренос својине. *Ius* још означава и конститутивну снагу изговорене речи код прављења тестаментa (*uti legassit super pecunia tutelave suae rei, ita ius esto*), *Tab. VI 1* и *Tab. V 3*. Полај каже да овде *ius* означава правни систем, али само у фигуративном смислу те речи.³⁰

Међутим, уколико се доследно изведу последице из Зимонових и Полајевих поставки, може се закључити да је инјурија од самих својих почетака заправо представљала општи концепт противправности. У чему се иначе може састојати противправност него у неовлашћеној употреби приватне силе? Као таква она је супротстављена овлашћеној употреби приватне силе, а то значи појму *ius*. Из ње, на тај начин, настају и диференцирају се поједини прекршаји. Дакле, закључак би био да њихове теорије, у суштини, не придају уско значење појмовима *ius* и *iniuria*, иако су то, на одређени начин, прокламовали као њихов циљ.

Биркс каже да везивање термина *ius* за акте присиле није резултат инхерентног значења ове речи, већ случајни производ система ослоњеног на самопомоћ.³¹

Међутим, овај Бирксов став наилази на врло снажну примедбу да појмови права и противправности управо и јесу уско везани за појам силе. Без силе нема права и обратно. Самопомоћ јесте била

²⁹ Потребно је приметити да овде Полај сматра да је *iniuria vindicatio* поред неоснованог потраживања туђег роба налазила примену и код неоснованог потраживања било којег другог укућанина, па и имовине. То је, ипак, придавање врло широког значења појму инјурије.

³⁰ Е. Pólay, 15 16. Овде се може изнети примедба слична оној у претходној фусноти. Дакле, преко навођења случајева у којима је појам *ius* налазио примену, Полај покрива малтене целокупан правни поредак.

³¹ *Ibid.*, 170 и даље.

у фокусу интересовања архаичних правних система. Али, управо је то разлог зашто се не може рећи да је везивање појма *ius* за акте присиле случајне природе. У ово доба је живот Римљана био прилично груб и не много богат. Сила је све што су видели. С обзиром на то, савим је оправдано наћи у појмовима *ius* и *iniuria* најопштије и супротстављене концепте. Наравно, не може се од друштва на том ступњу развоја очекивати нека систематичнија теоријска обрада било ког правног проблема.

С друге стране, први случајеви повреде нечије имовине, а нарочито повреде нечијег телесног интегритета ипак су били много осетљивије природе. Тачније сматрани су и повредама моралног интегритета, па и социјалног статуса патер фамилијаса, а донекле и интегритета њему потчињених лица. Треба се присетити шта бројна антрополошка истраживања кажу о томе колики су значај предмети личне природе имали за припаднике друштва на истом или сличном степену развоја на коме се налазио тадашњи Рим. Могло би се рећи да су сматрани неком врстом продужења човекове личности, па су и покопавани са преминулим власником. Тачно је да у то време не постоји модеран појам личности, али је тачно и да постоје нека схватања о тој појави. Рудиментарна су, али је нужно да се на одговарајући начин узму у обзир. Чак је и вреднија имовина у таквим заједницама имала одређену неимовинску, тј. моралну вредност. Можда се може рећи да је, због те своје и неимовинске вредности, та имовина била и политичка категорија. Дакле, условно речено, уставна јавног права. Напад на њу био је напад на целу заједницу, па и на представнике те заједнице. У случају породичне имовине то је, наравно, био патер фамилијас.

Архаично римско право није знало за касније републиканске концепте *dominium* и *proprietas* који су означавали власништво и својину. Оно је познавало само породичну задругу и власт патер фамилијаса над слободно рођеним члановима породице, над другим људима који су сведени на положај робова (захваљујући ноксалној одговорности), над робовима, животињама и стварима. Све ово је потпадало под формулу коју је патер фамилијас могао употребити у манципацији као чин присвајања, и у виндикацији, као акт одбране, *meum esse*. Дакле, породичну заједницу држе на окупу три овлашћења: *manus*, *potestas* и *mancipium*.³² Након смрти носиоца функције породичног старешине, *patria potestas* наставља са животом несмањеном снагом. Инјурија се мора посматрати управо у том контексту. Предвиђањем овог деликта штитила се личност патер фамилијаса као својеврсног симбола вечне патријархалне породичне задруге. Инјуријом се називало угрожавање његовог теле-

³² M. Kaser, *Eigentum und Besitz im älteren römischen Recht*, Köln Graz 1956², 3.

сног и моралног интегритета. Али, преко његових *manus, potestas* и *mancipium* посредну заштиту су налазили чланови њему потчињеног домаћинства.

Управо овако широко схваћен објекат заштите даје за право гледишту које у инјурији од самих њених почетака препознаје најшири концепт. Може се видети да је инјурију од почетака било тешко не само одредити као искључиво деликтну категорију, већ је и у оквиру своје деликтне природе штитила разнородне објекте (и имовину и телесни и морални интегритет). Толики број заштитних објеката, а нарочито њихов значај за оновремену римску заједницу, говори у прилог тога да је инјурија од самих почетака била нека врста општег концепта противправности. Из ње су се временом диференцирали посебни деликти.

Пенални систем је, у суштини, заснован на природи заштитног објекта. Због те своје карактеристике он нам може бити од велике помоћи у самом напору дефинисања инјурије. Што је већа вредност заштитног објекта, оштрија је реакција друштва због његовог угрожавања. У условима сиромашног сељачког друштва мали је број заштитних објеката. Сам Полај каже да је то, што се инјурије тиче, у ствари патер фамилијас као шеф кућне заједнице, а преко њега цео традиционални поредак вредности.³³ Треба подвући да диференцијација прекршаја започиње управо диференцијацијом заштитних објеката. Дакле, са развојем друштва бележи се паралелан процес обogaћивања пеналног система. Права теорија кривице долази много касније, јер и појединац добија на значају много касније. Појединац је одговарао и за хирове судбине. Јер, судбина као концепт, по природи ствари, не познаје случајност. То значи да не зна ни за нехат.

Можда се може рећи да је инјурија, у овом периоду, подразумевала повреду свих видова поретка, с обзиром на то да нису издиференцирани. То значи и повреду обичајног права и морала. Дакле, треба проширити њено значење, насупрот наведеном Момзеновом гледишту.³⁴ Управо друштвено-економски услови живота архаичног Рима иду у прилог том ставу, а не обратно као што то сматра Полај.

Полај и Зимон једноставно не верују да су примитивна друштва могла размишљати у терминима легалности и илегалности. Поставља се оправдано питање зашто то не би било могуће? Наравно, то њихово промишљање није било систематично, као што ни њихови законски зборници нису кодификације у правом смислу те речи. То су, боље је рећи, *примитивне апстракције*. Њихова основна одлика

³³ Вид. фн. 29 и фн. 30.

³⁴ Вид. *supra*.

би била да нису јасно дефинисане. О њима се може закључити на основу њихових појединачних манифестација.

Уколико се ослонимо на истраживања антрополога Клод Леви Строса (*Lévi-Strauss*) можда бисмо могли изнети тврдњу да су римски свештеници, правници и законодавци оперисали „знацима“, а не појмовима. Појам је потпуно отворен према стварности, а знак захтева да се у стварност унесе и нешто људско.³⁵ Инјурија би се тако могла одредити као „знак противправности.“³⁶

За архаично право о инјурији постоји јасна потврда и доказ једино у оквиру *legis actio sacramentum in rem*. Али, то не значи да других видова „противправног понашања“, понашања супротног обичајима предака (*mos maiores*), није било. Јер, поредак подразумева и хаос, па и у уму људи на примитивнијим ступњевима живљења.³⁷ Поредак подразумева и забрањена, „противправна“ понашања.

Даубе (*Daube*) полази од констатације да не може бити никакве сумње да термин *iniuria*, може језички указивати на било које противправно понашање. Језичко формирање ове сложенице *in-iuria* је сувише јасно да би произвело било какве погрешне интерпретације. Даубе је мишљења да је реч *iniuria* и пре Закона XII таблица имала значење противправности уопште.³⁸ Даубе наставља и каже да не смемо упасти у замку и закључити да инјурија није представљала општи појам, чак и у времену тако далеком од њеног настанка. Из истих разлога је и увреда била процесуирана путем *actio iniuriarum*, јер она не проузрокује било какву телесну повреду нити се њоме наноси телесна бол. Она се назива инјуријом јер је оптужени учинио нешто погрешно, нешто забрањено, нешто неправедно и нешто што није у складу са правом.³⁹

У времену пре Закона XII таблица патер фамилијас је био сама основа друштвеног поретка. То је у великој мери остао и након доношења овог закона. У процесу диференцирања кривичних дела превагу је добијао јавни интерес. С друге стране, патер фамилијас је све мање био основа друштвеног поретка и самим тим је и деликт инјурија мењао свој карактер. Из њега се издвајају други деликти који почињу да носе другачије, конкретније називе.

³⁵ К. Levi Stros, *Divlja misao*, Београд 1978, 60.

³⁶ Противправности схваћене у најширем смислу, као супротствљене обичајима предака.

³⁷ К. Levi Stros, 84 каже да нема никакве разлике између мисли примитивног и мисли слободног човека.

³⁸ D. Daube, „Societas as a Consensual Contract“, *Cambridge Law Journal (CLJ)* 6/1938, 401 403.

³⁹ D. Daube (1938), 401 403.

У оквиру одредбе о *iniuria* у *Tab.VIII 4.* улазе, вероватно, незнатнији напади на физички, а преко њега и на морални интегритет појединца.⁴⁰ Док друге две одредбе имају у виду искључиво насртаје на нечији физички интегритет.⁴¹ Да ли је Закон XII таблица познавао *iniuria extra corpore*?⁴²

Одговор на ово питање мора бити изведен након разматрања проблема корена вербалне увреде и клевете у Закону XII таблица.

3. МАГИЈА ИЛИ УВРЕДА И КЛЕВЕТА

Tab. VIII 1. a: Qui malum carmen incantassit...

Овај фрагмент говори о изговарању злих чини бајањем (*malum carmen*), а које су уперене против друге особе. Очигледно је да је да је ова одредба усмерена против широко распрострањене праксе примене тзв. црне магије.⁴³

Међутим, тешко да се може тврдити да су творци ове одредбе били крајње рационална бића, која нису веровала у разарајуће дејство речи изговорених у форми црне магије. Пре ће бити да су се плашили црне магије као такве. На такав закључак наводи врло сурова санкција која је овде предвиђена.⁴⁴ Онај који не верује у могућност

⁴⁰ О првобитној садржини овог деликта извори нам ништа не говоре. Постоји само изванредан навод код Гелија (*Gellius*), А. *Gellius, Noctes Atticae* 20.1.13. О овом питању вид. D. V. Simon, 163 и F. de Zulueta, *The Institutes of Gaius*, II, Oxford 1953, 217.

⁴¹ *Tab.VIII 2. Si membrum rup(s)it, ni cum eo pacit, talio esto.*
ab.VIII 3. Manu fustive si os fregit libero, CCC, si servo, CL poenam subito.
ab.VIII 4. Si iniuriam faxsit, viginti quinque poenae sunt, C. G. Bruns, 29.

⁴² Андреја Катанчевић је изнео став „да је деликт инјурија Закона дванаест таблица сасвим одређен и савременицима познат деликт, који штити не *тело*, већ *част* римског грађанина. На тај начин, ако бисмо желели да деликт инјурије дефинишемо речником савременог права, могли бисмо да употребимо једноставно реч ‘увреда’, А. Катанчевић, „*Iniuria alteri facta* преткласичног римског права“, *Анали Правног факултета у Београду* 1/2010, 293. Рекло би се да овај Катанчевићев став не може избећи примедбу да данас деликт *inuria alteri facta* не изгледа нимало одређено ни јасно. О његовој првобитној садржини извори ништа не говоре.

⁴³ Најобухватније расправе о овом питању се налазе у: R. Maschke, *Die Persönlichkeitsrechte des römischen Iniuriensystems*, Breslau 1903, 11 28; P. Huvelin, „La Notion de l’*iniuria* dans le très ancien droit romain“, *Annales de l’Université de Lyon* 13/1903; Од скоријих значајан је рад аутора А. Manfredini, *La diffamazione verbale nel diritto romano I: Età repubblicana*, Milano 1979, 1 90. Момиглианов (*Momigliano*) приказ дисертације Лоре Робинсон (*Robinson*) може бити врло користан за ово питање, А. Momigliano, „Review (Reviewed work: Freedom of Speech in the Roman Republic by Laura Robinson)“, *The Journal of Roman Studies (JRS)* 32/1942, 120 124.

⁴⁴ А. Berger, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953 наводи да је овде реч о смртној казни која има наступити шибанњем, *fustuarium supplicium*.

да се преко црномагијских ритуала утиче на судбину људи истовремено не сматра да они заслужују тако оштру реакцију заједнице. Тако да ова одредба не мора имати реформаторски карактер у односу на обичајно право.

Incanto је сложеница настала од речи *in* и *canto*, где прва носи значење „против“, а друга „омађијати“. Дакле, Закон XII таблица не представља радикални раскид са нормама *fas*-а. Али, он их и не мења значајније.

Tab. VIII 1. b: Si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.

Occento је сложеница настала од речи *ob* и *canto*. Прва носи значење „пред, испред“ и мисли се на сучељавање у јавности, а друга значи „зачарати“, „певати“. По Фесту (*Festus*), преци Римљана су користили реч *occentare* у исту сврху ради које су правници, његови савременици, користили израз *convicium facere*.⁴⁵ Дакле, за нешто што је урађено гласно и са одређеним певачким модулацијама како би се могло чути са веће дистанце, срачунато да буде *turpe* (прекршај), јер се веровало да је учињено *non sine causa*. *Condo* значи „направити, компоновати.“ У овом контексту *condo* упућује на састављање формуле за клетву. Дакле, на црну магију. Суровост у кажњавању⁴⁶ може се објаснити тиме што су архаична друштва, друштва части и као таква инфамију сматрају озбиљним умањењем части.⁴⁷ С друге стране, црна магија је сматрана великом претњом друштву и самим тим врстом јавног преступа. То је разлог раног издвајања одредби о магији и њиховог одвојеног егзистирања у Закону XII таблица.

Тек у другој пловини другог века пре Христа уз термин *carmen* је припојена реч *libellus*. Тако су *libellus famosus* и *carmen famosum* постали еквивалентни појму клевете. Овде већ може бити речи о данку процесу еманципације *ius*-а од *fas*-а.

Потребно је подробније обрадити питање да ли је наведена одредба Закона XII таблица била још један случај инјурије, увреда части, или, пак, значи нешто друго. У том погледу намеће се један навод Цицерона (*Cicero*). Наиме, Августин (*Augustinus*) цитира пасус из сада изгубљене Цицеронове четврте књиге *De Re Publica*.⁴⁸ Овај

⁴⁵ Festus, 190.32 L.

⁴⁶ Cicero, *De re publica* 4.10.12. Цицерон говори о примени смртне казне у овом случају.

⁴⁷ *Infamia* је представљала јавну осуду. Могла је наступити због извесних правних активности (*infamia iuris*) које су за собом повлачиле умањење одређених правно политичких капацитета физичког лица. Могла је уследити и због прекршајне (*turpe*) радње (*infamia facti*), која просто умањује грађанску част (*existimationis minutia*).

⁴⁸ Augustinus, *De civitate Dei* 2.9.

пасус се односи на говор за Сципиона Емилијана. После напомена о великој слободи која влада на грчкој позорници, Цицерон каже:

*Nostrae contra duodecim tabulae cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sancendam putaverunt, si quis occentavisset sive Carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.*⁴⁹

Цицерон поново цитира ово правило у *Tusculan Disputationes*. Говорећи о поезији међу ранијим генерацијама Римљана, он истиче да *quamquam id quidem etiam duodecim tabulae declarant, condi iam tum solitum esse carmen; quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam lege sanxerunt.*⁵⁰

Дакле, Цицерон каже следеће: „Наших дванаест таблица наводе неколико случајева прекршаја запрећених смртном казном. Сматра се да су то ови: ако неко баца чини бајањем на некога или је саставио песму којом је нанео срамоту или бешчашће другоме. Казна за бајање (*incantare=occentare*) била је смрт.“ Дакле, Цицерон међу ове прекршаје смешта и увредљиве песме.

Плиније (*Plinius*) упућује на дебате о питању да ли су зла бајања имала било каквог ефекта:

*Maxime quaestionis, et semper incertae est, valeantne aliquid verba et incantamenta carminum. –Quid? Non et legume ipsarum in XII tabulis verba sunt: „qui fruges excantassit“ et alibi „qui malum Carmen incantassit.“*⁵¹

Овде су видљива два прекршаја. Наиме, врачање над летином и мађијање. Цицерон, међутим, поводом ових случајева не говори о инјурији. То не чини ни Плиније. Термин инјурија једино користи Цицерон у вези са појмом *carmen* на следећи начин:

*...quamquam id quidem etiam Duodecim Tabulae declarant, condi iam tum solitum esse carmen: quod ne liceret fieri ad alterius iniuriam lege sanxerunt.*⁵²

И други писци говоре о овом проблему. Најважнији међу овим изворима је Хорацијев (*Horatius*) навод који каже да је у раном Риму оно што је иначе сматрано пожељном слободом, у времену празника виђено као опака клевета, тако да:

*Lex poenaeque lata, malo quae nollet carmine quemquam describi; vertere modum, formidine fustis ad bene dicendum delectandumque redacti.*⁵³

⁴⁹ Cicero, *De re publica* 4.12; Augustinus, *De civitate Dei* 2.9.

⁵⁰ Cicero, *Tusculan Disputationis* 4.4.

⁵¹ Plinius. *Naturalis Historia* 28.2.10 17.

⁵² Cicero, *Tusc.* 4.4.

⁵³ Horatius, *Epistularum* 2.1.152 155.

Лако је приметити да Хорације овде не помиње инјурију. Постоје и каснији извори који изричито помињу Закон XII таблица и термин *carmen*. Тако Павле (*Paulus*) у Сентенцијама каже:

*Iniuriarum actio aut lege aut more aut mixto iure introducta est: lege duodecim tabularum de famosis carminibus, membris ruptis et ossibus fractis...*⁵⁴

Интерпретација ових одредби Закона XII таблица је врло дискутована у литератури. Не само да постоји жива расправа у погледу питања значења појединих речи и фраза, већ постоји и значајна несагласност у погледу питања које су речи и фразе заправо биле саставни део оригиналног закона.

Ниједан аутор, сем Манфрединија (*Manfredini*), не сумња у аутентичност пасуса који је цитирао Плиније.⁵⁵ Такође, нико не сумња у први део који је цитирао Цицерон када говори о садржају Закона XII таблица, *si quis occentavisset*.⁵⁶ Други део који је Цицерон цитирао *sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri*,⁵⁷ изазвао је више дебата. Има аутора који заступају ставове да је нешто од овога или, пак све, у ствари каснија интерпретација и да није оригинални део Закона XII таблица.⁵⁸ Међутим, постоје и они који сматрају да се фраза *carmen condidisset* (или вероватније *condidisset*) налазила у верзији Закона XII таблица с којом су били упознати Цицерон и Хорације.⁵⁹

Поставља се питање да ли се Закон XII таблица односио на магију као што то тврди Плиније, или, пак, на клевету, као што нам предочава Цицерон?

Овај проблем је формирао три групе одговора. Једну чине аутори који сматрају да се ови наводи односе на две одвојене и независне одредбе. Ово је случај са већим делом литературе деветнаестог века, али ужива и подршку новијих аутора.⁶⁰ Они се супротстављају

⁵⁴ Paulus *Sententiae* 5.4.6.

⁵⁵ A. Manfredini, 1 90.

⁵⁶ Cicero, *De re publica* 4.12; Aug. *De civitate Dei* 2.9.

⁵⁷ Cicero, *De re publica* 4.12; Aug. *De civitate Dei* 2.9.

⁵⁸ H. Usener, *Kleine Schriften* 4, Leipzig 1913, 361 и 372 сматра да је оригинални текст био *occentassit quo flagitium faceret alteri*, зато што, по његовом схватању, *carmen* није могло креирати *flagitium*. F. Beckmann, *Zauberei und Recht in Roms Frühzeit. Ein Beitrag zur Geschichte und Interpretation des Zwölftafelrechtes*, Osnabrück 1923, 61-63 каже да је све после *occentassit* у ствари објашњење које је дао Цицерон, који није разумео значење глагола *occentare*.

⁵⁹ G. L. Hedrikson, „Verbal injury, magic, or erotic comus?“, *Classical Philology* (CP) 20/1925, 307-308.

⁶⁰ У новије време А. Momigliano, 121; H. F. Jolowicz, *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, Cambridge 1932, 175.

Ивленовој (*Huvelin*) тврдњи да су Цицерон и Хорације погрешно идентификовали врачања са *carmen famosum*.⁶¹ Тако Јоловиц (*Jolowicz*), сматра да су Цицеронове речи *si quis... flagitumve alteri* директни наводи из Закона XII таблица. Јоловиц сматра да *sive carmen condidisset* не може бити објашњење за *occentavisset*. По њему, *occentare* није и не може бити синоним за *incantare*. У V веку пре Христа такав закон је сасвим разумљив и неопходан, каже овај аутор. Одавде он изводи закључак да не постоји оправдани разлог за сумњу у Цицеронове речи и за сумњу у његово исправно разумевање њиховог значења.⁶² Њему је просто невероватно да Цицерон, као један од водећих правника свога времена, који је у свом детињству, по сопственом казивању, с љубављу учио Закон XII таблица,⁶³ није разумео значење израза употребљених у њему. Такође је, по њему, невероватно да га је у овом неразумевању Закона следила комплетна правна струка његовог доба. Исто тако није вероватно да су правници били тако заслепљени да су стварно значење појма *occentare* дефинисали као *quod nunc convicium feresit dicimus*.

Аргументација Јоловица никако не може избећи Хорацијево изричито инсистирање да ови појмови наступају заједно. Готово сви редактори, од Брунса (*Brunns*) па надаље, приписују их истој одредби.⁶⁴

С друге стране, Ивлен каже да је једино Плиније у праву, док Цицерон, Хорације и остали погрешно интерпретирају пасусе које цитирају, а који се у ствари искључиво односе на одредбе усмерене против магије. Дакле, по његовом мишљењу, Закон XII таблица овде има у виду искључиво магију. Ивлен претпоставља да је изворно значење речи *occentare* било „бајати магичне речи.“ Он сматра и да се у другом делу Цицероновог упућивања на Закон XII таблица огледа његово погрешно објашњење значења ових речи.⁶⁵

Машке (*Maschke*), који у суштини припада истој групи аутора у којој је и Ивлен, покушава да очува независно постојање категорије магије и категорије клевете. Њихову повезаност у овом случају

⁶¹ P. Huvelin, 388 403 и 475; такав став дели и G. Pugliesi, *Studi sull' „iniuria“*, Milan 1941, 22.

⁶² H. F. Jolowicz, 175.

⁶³ Cic. *De Legibus* 2.59.

⁶⁴ C. G. Bruns, 28 29; S. Riccobono, *Fontes Iuris Romani Antejustiniani. Pars Prima: Leges*, Florence 1941², 52; E. H. Warmington, *Remains of Old Latin* 3, Cambridge 1938, 474 475; Брунс објављује Плинијев навод као *Tab. VIII 1a*, а Цицеронов пасус као *VIII 1b*; Рикобано (*Riccobono*) следи Брунса, а Вармингтон (*Warmington*) им мења редослед.

⁶⁵ Вид. фн. 61. Овакво схватање дели и R. Maschke, 11 28. Даље га је развио F. Beckmann, 61 63. Од новијих аутора прихвата га E. Polay, 40 фн. 46. Полај се потпуно слаже са Бекманом (*Beckmann*) који каже да оба израза говоре о врачању (магији) и да то потврђује и смртна казна, која је предвиђена за ове случајеве.

објашњава тиме што је особа која је уклела другог у својој клетви изнела и којим начинима ју је та особа повредила. На тај начин је допринела лошој репутацији особе која је предмет клетве. Тиме ју је и оклеветала.⁶⁶

Постоји и трећа група аутора који кажу да Закон XII таблица једноставно садржи једну одредбу о магији и другу о клевети. Они то чине без икаквог покушаја да објасне како то да су ови термини истовремено наведени.⁶⁷

Међутим, Рајвз (*Rives*) развијајући Хендриксонова (*Hendrickson*)⁶⁸ запажања, истиче да употреба алтернативних речи и фраза у Закону XII таблица уопште, указује на јединствену категорију. Рајвз не види магију и клевету као супротстављене алтернативе, већ као исту страну медаље. Он недостатак финијег разликовања између клетве и клевете види и у другим језицима, као што су енглески и рани ирски, на пример. Такође, сличну тенденцију налази и у латинском језику. Тако да, по њему, разлика између Плинијевих и Цицеронових навода и није тако велика, јер обојица упућују на „проклетство“ у овом ширем смислу. У свом чланку, Рајвз доводи до занимљивог преокрета. Он сматра да су сви претходни аутори грешили, јер су непотребно били оптерећени појмом „магија“. Према њему, наведене одредбе Закона XII таблица немају ама баш ништа са магијом. Рајвз сматра да су касније интерпретације овог закона желеле да у њему виде одредбе о магији.⁶⁹

Треба приметити да ни Рајвз не решава ово питање, јер би његов коначни закључак био да је Закон XII таблица и имао, и да није имао у виду магију.

То што на овом степену развоја многи језици, па и латински, не поседују финије разликовање између клетве и клевете само говори у прилог тога да још увек не може бити речи о формирању значајнијег процеса еманципације *ius*-а од *fas*-а. Преторска вербална инјурија је установљена тек у Цицероново време. Прикладније изгледа Ивленава и Полајева интерпретација која каже да термин *iniuria* који користи Цицерон у вези са појмом *carmen* управо указује на ово преторско

⁶⁶ R. Maschke, 23 25. Ово су прихватили G. Pugliese, 22 25 и M. Kaser, *Das römische Privatrecht*, München 1971, 155.

⁶⁷ C. G. Bruns, 29: *Utramque vocem „incantassit“ et „occentassit“ in XII tab. Scriptam fuisse, earumque alteram ad artes magicas alteram ad convicia famosa spectasse, e locis supra allatis patet*; A. D. E. Lewis, M. H. Crawford (ed. M. H. Crawford), *Roman Statutes 2*, London 1996, 677 679.

⁶⁸ G. L. Hendrickson, „Verbal injury, magic, or erotic comus?“, *Classical Philology* 20/1925, 289 308.

⁶⁹ J. B. Rives, „Magic in the XII Tables Revisited“, *The Classical Quarterly* 52/2002, 285 290.

чедо, а не на *malum carmen* Закона XII таблица.⁷⁰ *Malum carmen* је Цицерон погрешно идентификовао са *carmen famosum* његовог времена. Смртна казна која је у Закону XII таблица била предвиђена за случај *malum carmen incantare* никако не може бити компатибилна са природом цивилне процедуре. С друге стране, римски грађанин је на смрт могао бити осуђен само од стране *comitia*. По Закону XII таблица у кривична дела се убрајају: намерно подметање пожара (VIII 10), окупљање ноћу у граду (VIII 26), ноћна испаша на усевима (VIII 24.b), охрабривање непријатеља или предаја грађанина непријатељу (IX 5), поткупљивање судије (IX 3), наношење штете магичним моћима у вези са *malum carmen incantare* (VIII 8.a-b). Дакле, Закон XII таблица за *malum carmen incantare* и за *fruges excantare* предвиђа казну *capite sanxissent*.⁷¹ Смртна казна је извршавана одсецањем главе. Према томе, *malum carmen* и *carmen famosum* никако не могу бити идентичне појаве. Једна од њих је представљала врачање кажњавано смртном казном. Друга је била деликт, развијен у каснија времена преторским интервенцијама и санкционисана је новчано. Ове новчане казне је одређивао претор на иницијативу тужиоца. Ово је схватање и Момзена⁷² и Либса (*Liebs*)⁷³ који су изричито у тврдњи да је *malum carmen* Закона XII таблица припадао кривичном праву и сходно томе био санкционисан смртном казном. Ивлен сматра да злонамерно певање (*malum carmen*) нарушава космички баланс добра и зла и да се зато такав чин мора окрутно сузбити.⁷⁴

Дакле, појам инјурије је у ово време једино обухватао физичке акте, а репресија вребалних деликата се развила тек од средине и нарочито крајем Републике. Казер, разматрајући случајеве инјурије предвиђене у Закону XII таблица, не помиње као такве ни *malum carmen incantare*, а ни *occentare*.⁷⁵

Правно-технички термин за увредљив говор јавно изречен, као различит од оних написаних и објављених, био је *convicium*. Међутим, он по Ивлену имплицира и идеју кооперације, идеју удружено изречене увреде.⁷⁶ Преторски едикт који је предвидео накнаду за овај деликт, доступан је захваљујући Улпијану који се, пак, позива на Феста:

⁷⁰ Вид. фн. 63.

⁷¹ Cicero, *De re publica* 4.10.12.

⁷² Th. Mommsen, 639 643.

⁷³ D. Liebs, *Römisches Recht*, Göttingen 1975, 288.

⁷⁴ P. Huvelin, 407 409 и 431 433.

⁷⁵ M. Kaser (1949), 207.

⁷⁶ P. Huvelin, 430: *convicium facere implique une idée de coopération, done de pluralité. Il faut nécessairement que plusieurs personnes soient reunites pour qu'il y ait possibilité de convicium. Les auteurs juridiques he continues... Ce n'est que tardivement que convicium a pris le sens d'insulte proférée par une personne isolée.* Овај

*qui convicium ferit: in eum iudicium dabo.*⁷⁷ Овај едикт је својеврсни парњак старој одредби Закона XII таблица, која је за *occentare* предвидела смртну казну. Наиме, пошто су појмови *occentare*, *excantare* и *incantare* били уско везани за злонамерна врачања и клетве, може се рећи да су они и својеврсни корени вребалног деликта, увреде. Дакле, својеврсни корени каснијег деликта *convicium*.⁷⁸

4. ЗАКЉУЧАК

Инјурија је од самих почетака представљала прекршај којим се угрожавао патер фамилијас, као основа друштвеног поретка. Дакле, представљала је прекршај који је обухватао сва противправна понашања. Инјурија на почетку подразумева повреду свих видова поретка, с обзиром на то да нису издиференцирани. То значи и повреду обичајног права и морала. Како је патер фамилијас све мање био основа друштвеног поретка, тако је и инјурија мењала карактер. Са развојем друштва јављају се нови заштитни објекти, а деликт инјурија доживљава диференцијацију. Тако едикти који се односе на инјурију нису само изменили санкције, већ су и проширили *actio iniuriarum aestimatoria* на друге посебне деликте, правно непознате до тог тренутка.

Захваљујући истом процесу диференцијације заштитних објеката, увреда (заоденута у *malum carmen incantare* и *fruges excantare*) се ослобађа магије и улази у сферу приватних интереса појединца. Сходно томе бива и процесурирана путем *actio iniuriarum*. Али, сада истински слободан појединац није више само патер фамилијас. Процес диференцијације заштитних објеката за своју круну има издвајање деликта увреде или *convicium*-а.

Магијска пракса је од својих почетака представљала предмет засебног и снажног интересовања друштва. Вероватно због тога она није ни препуштена некаквом општем појму какав је био појам инјурије. Речи су у примитивним друштвима поседовале мистичну снагу. Стога су и живеле у засебном, мистичном свету. Последице магије су могле бити оклоњене само адекватном магијом. Из тог разлога и не може бити речи о увреди као једном од случајева инјурије у ово време. Закон XII таблица је вероватно за циљ имао да пракси примене магије стане на пут, због чега је према њој и био тако репре-

Ивленов став је заснован на етимологији речи *convicium*, али и на дефиницији коју је предочио Улпијан, *D. 47.10.15.4*.

⁷⁷ *D. 47.10.15.2*.

⁷⁸ Модерна романистика под појам *convicium* подводи и оно што се данас на зива клеветом, Е. Pólay, 103.

сиван. Зато Закон XII таблица није ни могао познавати *iniuria extra corpore*, са свим видовима, последицама и значајем који акт увреде данас има.

Ognjen Vujović, M.A.

Assistant Lecturer

University of Priština – Kosovska Mitrovica

THE ROOTS OF *INIURIA* AND *CONVICIUM* DELICTS

Summary

The early delict of *iniuria* represented a wrongful act, wrongfulness. It was the act which put in danger private interests of *pater familias*, who was the pillar of social establishment. The role of *pater familias* in Roman society started to gradually deteriorate. Nevertheless, the requirement of the endangered goods being in the sphere of *pater familias*' private interests, remained crucial for determining the scope of the delict. On the other hand, black magic was considered a great threat to the society. It was differentiated from the delict of *iniuria* very early. The Law on XII Tables contains special provisions sanctioning the use of magic as a separate delict. Roman concepts of *occentare*, *excantare* and *incantare* were narrowly connected to the malicious fortune-telling and curses. Each of them represented a kind of verbal delict (insult), and had its place in the history of another delict, *convicium*. When Roman law started to lose its close relation to religion, the delict of insult was liberated from elements of magic, and moved to the sphere of protection of private interests of the individual.

Key words: *Iniuria*. – *Convicium*. – *Legis actio sacramento in rem*. – *Incantare*. – *Occentare*.